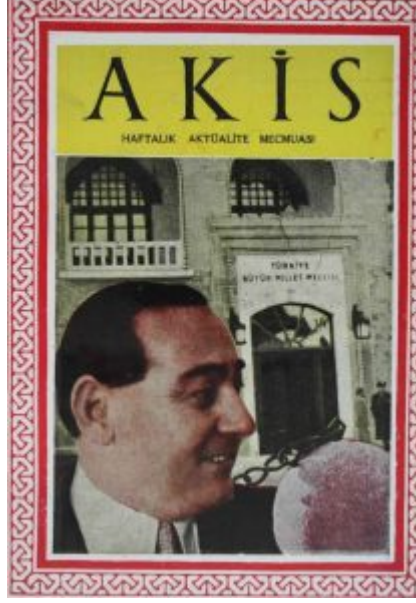
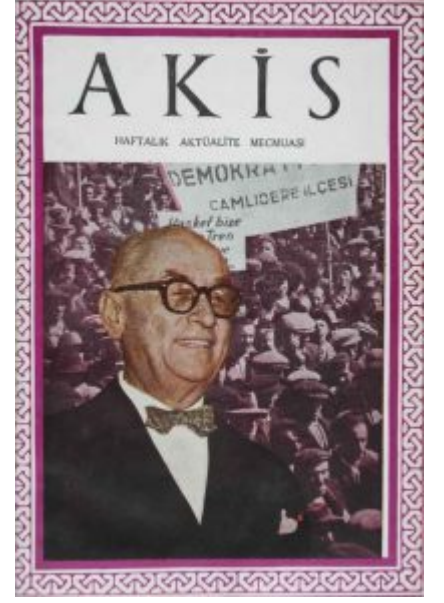

Akis Dergisi

Türk Basın Tarihi'nde "Akis" adı altında üç dergi yayımlanmıştır. İlki, yazımızın da konusunu teşkil eden, Metin Toker tarafından 1954-1967 yıllarında Ankara'da "AKİS Haftalık Aktüalite Mecmuası" ismi altında çıkarılan yayındır. İkincisi 1987 yılında İstanbul'da Kurtul Altuğ'un önderliğinde "Haftalık Siyasi Aktüalite Dergisi Akis" olarak 37 sayı olarak neşredilen dergidir. Üçüncü ve son "Akis" ise Atlantis Yayıncılık tarafından 1993-1994 tarihinde İstanbul'da 21 sayı çıkarılmış olan mecmuadır.

Akis Dergisi

Akis Dergisi

Yukarıda ifade edildiği üzere inceleyeceğimiz Akis dergisi, 15 Mayıs 1954 tarihinde Metin Toker tarafından çıkarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde aktüel haber dergiciliğinin ilk örneği olarak kabul edilen bu dergi 7 Ekim 1967'ye kadar 694 sayı; 14 Ekim 1967'den 31 Aralık 1967 tarihine kadar da yeniden numaralandırılarak 12 sayı, toplamda ise 706 sayı yayımlanmıştır.

Akis, gazetelerin 15 kuruşa satıldığı 1954 Mayıs ayında 60 kuruşa satılmaya başlanmıştır. Abonelik sistemi de bulunan derginin 12 nüshası (3 aylık) 6 lira; 25 nüshası (6 aylık) 12 lira ve 52 nüshası (1 yıllık) 24 lira olarak belirlenmiştir. 5 Ekim 1957'de çıkan 178. sayıdan itibaren ise fiyatı 85 kuruşa çıkarılmıştır. Buna göre derginin abonelik bedelleri de yeniden düzenlenerek 13 nüshası (3 aylık) 8 lira; 25 nüshası (6 aylık) 16 lira ve 52 nüshası (1 yıllık) 32 lira olmuştur.

Biçimsel yönden ise Akis, 20x28 santim ebadında yayımlanmıştır. 36 sayfa olarak çıkmaya başlamış, çeşitli zamanlarda sayfa sayısı değişmesine rağmen, çoğunlukla aynı şekilde devam etmiştir.

Akis dergisi yayın hayatı boyunca filen Metin Toker'in denetim ve yetkisinde olmasına rağmen, bazı hukuksal nedenlerden dolayı, derginin künyesinde farklı isimler de (Yusuf Ziya Ademhan, Tarık Halulu, Kurtul Altuğ, Mübin Toker) yer almıştır. Haziran 1956 tarihinde basın kanununda yapılan değişikliklerle yayın organlarının sahiplerine de "cezai mesuliyet" yüklenmiş ve altı aydan fazla hapis cezası alanların yayın organı sahibi olması yasaklanmıştır. Üstelik dönemin hukuk kuralları çerçevesinde savcının talebi ve bir Sulh Ceza hakiminin kararı neticesinde bir yayın organının sahibi, sorumlu yazı işleri müdürü ve muhabiri aynı anda tutuklanabilmektedir. Bu doğrultuda bir yayın organı aynı anda üç mensubunu birden kaybederek yeni sayıyı çıkartamayacak duruma gelmektedir. Yayın organları

bu tür tehlikelere karşı önlem olarak da genellikle sahiplik ve yazı işleri müdürlüğünü tek bir kişi üzerinde birleştirmişlerdir.

Metin Toker, *Akis* dergisini Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanan "*Time*" dergisini örnek alarak çıkarmıştır. Buna göre *Akis*, okuyucuyu sıkmayan tarafsız ve ciddi bir aktüalite dergisi olarak planlanmıştır. Geçmiş bir haftanın her alandaki aktüel konularını, gazetelerden farklı ve ayrıntılı bir biçimde okuyucuya vermeye çalışmıştır. Gelişmeler, insan faktörü ön plana çıkarılarak betimleme tarzında aksettirilmiştir. Bu sayede okuyucu kendini olayın tanığı gibi hissedebilmiştir. İçerikte ise ağırlık iç politika olmak üzere; iç ve dış siyasi gelişmelere yer verilmiştir. Bunun yanında bir aydının ilgisini çekebilecek her türlü konu; iktisadi ve mali konular, tıp ilmi, spor, sanat - kültür, sinema vs. yer almıştır. Derginin anladığı "aydın" tipi ise her türlü konuda derinliğine olmasa da bilgi sahibi olan, Türkiye ve dünyadaki siyasi gelişmeleri yakından takip eden okur yazar insanlardır.

Yukarıda ifade edildiği üzere, kendisine *Time*'ı model alan *Akis*, Türk dergiciliğine "kapak konusu" uygulamasını getirmiştir. Haftalık olarak yayımlanan *Akis*'in kapak resimlerinde, ilk yıllarda çeşitli sahalarda öne çıkan insanların fotoğrafları yer alırken sonraki yıllarda kişilerin yanı sıra hadise temalı konulara da yer verilmiştir. Buna göre, *Akis*'in ilk iki sayısının kapaklarını sırasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes süslemiştir.

Baş yazılarını Metin Toker'in yazdığı dergide, iç politikaya ait gelişmelerin eleştirel bir tarzda yer aldığı ve hacimce dergide önemli bir yer kaplayan "Yurtta Olup Bitenler" bölümü de ilk yıllarda Toker tarafından hazırlanmıştır. Yine Toker'in önce dergide yayımladığı, sonrasında ise bu yazıları kitap haline dönüştürdüğü yazı dizileri bulunmaktadır: Hitler ve Nazizm (Kitap: Bir Diktatörün İktidar Yolu), İsmet Paşa'yla 10 Yıl (Kitap: Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973), Bilinmeyen Ülke Adım Adım Sovyet Rusya (Kitap: Rus Geldi Aşka, Rus'un Aşkı Başka), 1925 Kürt İsyanı ve Şeyh Sait (Kitap: Şeyh Sait ve İsyanı) bunlar arasında yer almıştır.

Akis 14 yıllık yayın hayatının her sayısında belirtildiği üzere, Metin Toker'in damgasını taşımıştır. Ancak derginin ortak bir emeğin mahsulü olarak çıktığı da unutulmamalıdır. Üstelik Toker'in deyimiyle *Akis*, zaman içinde adeta "*şöhret imal eden bir basın fabrikası*" haline dönüşmüştür. Bu bağlamda *Akis* tarihine adını altın harflerle yazdıran kişiler bulunmaktadır: İktisadi ve mali sahada Cumhur Ferman, Atilla Karaosmanoğlu, Mehmet Selik, İsmail Türk, Doğan Avcıoğlu; dış politika konusunda Mümtaz Soysal ve Coşkun Kırca; tiyatro sayfalarında Turhan Dilligil; tıp bilmi konusunda Esat Eğilmez; kadın sayfasında Jale Candan; yurt ve dünyadan muhtelif haberler konusunda Cüneyt Arcayürek, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Kurtul Altuğ, Turhan Feyzioğlu, Yusuf Ziya Ademhan, Kayhan Sağlamer, Egemen Bostancı isimleri öne çıkarken derginin karikatürlerini ise Turhan Selçuk çizmiştir.

Yayın Politikası

Akis dergisi, 2 Mayıs 1954 seçimlerinin hemen sonrasında hem iktidara hem de muhalefete yönelik övgüler ve yergiler içeren tarafsız bir habercilik anlayışı ile yayın hayatına başlamıştır. Ancak Demokrat Parti (DP)'nin özellikle demokrasi ve basın hürriyeti konularında kendisinden beklenen reformları gerçekleştirmemesi üzerine *Akis* de peyderpey iktidara yönelik eleştirilerinin dozajını arttırmıştır.

Akis dergisince yöneltilen eleştiriler, DP'li yöneticiler tarafından hataların düzeltilmesi yönünde yapıcı olarak değil de muhalif ve yıkıcı olarak algılanmıştır. Hatta *Akis* dergisi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin gayriresmi yayın organı olarak görülmüş ve bu durum dergi üzerinde iktidar baskısına neden olmuştur. Üstelik yaşanan iki gelişme bu baskının

daha da artmasına neden olmuştur.

Bunlardan birincisi Metin Toker'in CHP lideri İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile 9 Şubat 1955 tarihinde evlenmesi ve "Milli Damat" lakabını almasıdır. Bir diğeri ise Kasım 1954 tarihinde *Akis* dergisinin Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol'un istifa etmesi yönünde açmış olduğu kampanyadır.

Toker'e göre, "Sarol Olayı" ya da "Akis - Sarol Davası" *Akis* dergisinin "harikulade kaderinin" başlangıcını teşkil etmiştir. Zira derginin tirajı altı bin iken bu sayı birden on beş bine çıkmıştır. Sarol, dönemin basın işlerini tedvire memur devlet bakanlığı koltuğunda oturmaktadır ve kağıt tahsisinden resmi ilana kadar basınla ilgili hemen her karar onun inisiyatifinde bulunmaktadır. Sarol aynı zamanda *Türk Sesi* isminde bir de gazete sahibidir ve devlet bakanlığı koltuğunda oturmanın nüfuzunu kullanarak *Türk Sesi* gazetesini birçok devlet dairesine ve hatta ilkokullara kadar abone ettirmiştir. *Akis* dergisi ise bu durumun etik olmadığını yazmış ayrıca ilkokullara gelen ve bantları dahi açılmamış olan *Türk Sesi* gazetelerinin fotoğraflarını yayımlamıştır. Bu durum ise Sarol aleyhinde bir kamuoyunun oluşmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu tepki karşısında Sarol, gazetesini devretmiş ve *Akis* dergisi de bu satışın muvazaalı olduğunu belirtmiştir. Sarol ise *Akis* dergisinin bu iddiasını kendisine bir hakaret olarak addederek Toker'i dava etmiştir. Yaşanan bu gelişmeler *Akis*'in baskı sayısının, bu sefer de yirmi bine çıkmasına vesile olmuştur. Ancak iktidarın baskı okları da artık Toker ve *Akis* dergisinin üzerine çevrilmiştir. Davanın ilk evresinde Toker, mahkum edilmiş ancak temyiz bu kararı bozunca ikinci evrede Toker beraat etmiştir. Zira Toker, Sarol ile muvazaalı ortakları arasındaki satış mukavelesini Beşiktaş noterliğinden bulmuş ve bu belgeyi mahkemeye sunmuştur. Mahkeme, iddia ispat edilmiş olduğundan dolayı Toker hakkında beraat kararı vermiştir. Bu sonuç bir nevi Sarol'un mağlubiyeti demektir. *Akis* de bu esnada ilk kez otuz yedi binlik bir baskı sayısına ulaşmıştır. Toker'in beraat kararını hükümet krizi takip etmiş ve kabine devrilmiştir. Sarol, hükümet dışında bırakılmış ve hatta partisinden ihraç edilmiştir. Bu dönemde DP içerisinde, gelecekte Hürriyet Partisi'ni kuracak olan bir grup milletvekilinin, gazetecilere iddialarının doğruluğunu kanıtlama hakkı şeklinde özetleyebileceğimiz "ispat hakkı" mücadelesi de başlamıştır. DP'deki Hürriyetçilerin parti içi mücadelelerindeki en büyük propagandaları *Akis* ve Toker örneği olmuştur. Bu arada Yargıtay, Toker'in beraat kararını bozmuş ve tüm mahkeme heyeti değiştirilerek Toker bir kez daha yargılanmıştır. Ayrıca Toker ve *Akis* dergisinin iddialarını kanıtlama isteği, ispat hakkının bakanlar hakkında kullanılamayacağı gerekçesiyle reddedilmiş ve dava sonucunda Toker, 7 ay 23 günlük hapis cezasına çarptırılmıştır.

Artık *Akis* ekibinin hapisane hayatı da başlamıştır. Metin Toker'in dışında sırasıyla Cüneyt Arcayürek, Yusuf Ziya Ademhan, Tarık Halulu, Kurtul Altuğ, Süleyman Ege farklı zamanlarda birkaç kez Ankara Hilton adını alan Ankara Merkez Cezaevi'nde yatmak zorunda kalmışlardır.

Bu dönemde *Akis*, demokratik rejim için mücadele edenlerin bayrağı olarak algılanmış, DP'nin baskılarına karşı muhalefetin basındaki sözcüsü olarak kabul görmüştür. DP'ye yakın çevrelerde ise yaşanan bu gelişmeler, muhalefet tarafından iktidarı yıpratmanın yeni bir girişimi olarak düşünülmüştür.

Bu sıralarda *Akis* dergisinin baskı sayısı da 25 bin ile 35 bin arasında değişmiştir ve Toker'e göre *Akis* dergisi, çok az yayın organına nasip olabilecek bir kadere sahip olmuştur. Ona göre derginin "yeminli düşmanları ve yürekten dostları vardır"; ancak her iki taraf da her hafta *Akis* dergisini okumaktan kendini alamamıştır. 27 Mayıs'a bu hava içerisinde girilmiştir. 29 Nisan 1960 tarihinde *Akis* dergisi, matbaası ile birlikte kapatılmış ancak 27 Mayıs'tan üç gün sonra askeri yönetimin izni doğrultusunda yayın hayatına tekrar başlamıştır.

27 Mayıs'ın en coşkulu savunucuları arasında yer alan *Akis* dergisi, yaşanan gelişmelerin mantıksal nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Hatta derginin yeni dönemdeki ilk sayısının konusu tamamen 27 Mayıs hareketi ile ilgilidir ve neredeyse o sayının tüm yazılarını Toker kendisi hazırlamıştır. Söz konusu sayı toplam 150 bin adet basılmış ve hepsi de satılmıştır. Böylece *Akis* dergisi Türkiye'de, tek seferde, 100 bin sayının üzerine çıkan ilk dergi olmuştur. *Akis*'in baskı sayısı 27 Mayıs'ın ilk aylarında da aynı şekilde devam etmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, *Akis* dergisi 27 Mayıs'ı ve Milli Birlik Komitesi (MBK) adı altında kurulan askeri yönetimi şartsız desteklemiştir. Ancak MBK'nin kurumlara karşı açıktan tavır alması özellikle de üniversitelerde tasfiye hareketine girişmesi üzerine *Akis* dergisi de yayın politikasında değişikliğe gitmiş ve MBK'ye karşı tavsiye - uyarı niteliğinde yazılar kaleme almaya başlamıştır. MBK içerisindeki demokratik sivil hayattan yana olan ılımlılara destek veren dergi, bir an önce seçimlerin yapılarak çok partili hayata dönülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye'de demokratik sistemin yerleşmesi ve bu düzenin süreklilik arz etmesi için İsmet İnönü'nün tecrübesine vurgu yapan *Akis* yazarları, 1961 ve 1965 seçimlerinden Demokrat Parti'nin devamı kabul edilen Adalet Partisi (AP)'nin başarılı bir şekilde çıkması üzerine büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Yine bu dönemde komünizmle mücadele ve siyasal İslam meselesi *Akis* dergisinde en fazla işlenen konuların başında gelmiştir.

1967 yılına gelindiğinde ise Toker'e göre *Akis* dergisi, Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi konusundaki mücadelesini başarıyla yerine getirmiş ve misyonunu tamamlamıştır. Zira *Akis* yazarlarına göre *Akis* demek mücadele demektir. *Akis*çilik ise Toker'e göre: "Özel maksat, hesap ve çıkarla asla kalem oynatmamak; hiç kimse tarafından ve hiçbir şekilde yıldırılamamaktır..." Öte yandan *Akis* dergisi, basın endüstrisindeki yeni teknolojik gelişmelere ayak uyduracak yeterli ekonomik güce de sahip değildir. Bu doğrultuda Mayıs 1954 tarihinde yayın hayatına adım atmış olan *Akis* dergisi, Metin Toker'in aldığı ani bir kararla 31 Aralık 1967 tarihinde son sayısını yayımlayarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.

Onur ÇELEBİ

KAYNAKÇA

"Basın: Karaborsada Bir Gazete", **Akis Dergisi**, S 108, Ankara 1956, s.12.

"Güzel Olmayan Hareket", **Akis Dergisi**, S 69, Ankara 1955, s.4.

"Kendi Aramızda", **Akis Dergisi**, S 1, Ankara 1954, s.3.

"Kendi Aramızda", **Akis Dergisi**, S 3, Ankara 1954, s.3.

"Kendi Aramızda", **Akis Dergisi**, S 385, Ankara 1961, s.3.

"Serzeniş", **Akis Dergisi**, S 66, Ankara 1955, s.4.

"Türk Sesi, İlkokullara Resmen Abone Yapılmıştır", **Akis Dergisi**, S 28, Ankara 1954, s.8.

AHMAD, Feroz - AHMAD, Bedia Turgay , "**Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**", Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.

BAŞMAN, Avni, "Basın Hürriyeti ve Resmi İlanlar", **Akis Dergisi**, S 51, Ankara 1955, s.11.

ÇELEBİ, Onur, "Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 13, S

26, Ankara 2017, s.91-124.

DOĞANER, Yasemin, “**Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**”, Siyasal Kitabevi, Ankara 2013.

İNÜĞÜR, Nuri, “**Türk Basın Tarihi**”, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1992.

ÖZCAN, Muhsin, “**Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği)**”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996.

TOKER, Metin, “Akis’in Hikâyesi”, **Akis Dergisi**, S 12, Ankara 1967, s.16-20.

TOKER, Metin, “Başmakalesiz Gazeteler”, **Akis Dergisi**, S 140, Ankara 1957, s.19.

TOKER, Metin, “Bir Ölümün Düşündürdükleri”, **Milliyet Gazetesi**, 08.07.1994, s.16.

TOKER, Metin, “Derhal İnfaz İçin Özel Emir”, **Milliyet Gazetesi - Panorama Eki**, 29.06.1986, s.6.

TOKER, Metin, “Fotoğraf Davası”, **Milliyet Gazetesi - Panorama Eki**, 06.07.1986, s.6.

TOKER, Metin, “Harikulade Bir Kaderi Olan Dergi”, **Milliyet Gazetesi - Panorama Eki**, 22.06.1986, s.6.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/akis-dergisi/?pdf=5031> adresinden erişilmiştir